Heini í Skorinis tale ved Rahbeks sommerhøjskoles afsluttende festmiddag

Taler
Heini í Skorini
Lektor

Dato
25. juli 2025

Sted
Rahbeks sommerhøjskole hos Grundtvigs Højskole, Hillerød

Diktatorer i uniformer og techgiganter i hættetrøjer – og nogle tanker om ytringsfrihedens oversete tvilling

Tusind tak for invitationen. Det er mig en stor ære at befinde mig her på Grundtvigs Højskole iblandt jer i aften. Jeg er lige ankommet fra mit hjemland, Færøerne, og jeg er glad for, at I er så rummelige, at I åbner dørene for lidt suspekt, nordatlantisk infiltration i den sydlige del af kongeriget. Men jeg siger som de gør i Science Fiction-filmene, når fremmede væsener lander på ukendte planeter: I Come in Peace!

I midten af nullerne, mens jeg var en ung og usikker føring, der studererede statskundskab på Københavns Universitet, blev Danmark kastet ud i den største udenrigspolitiske krise siden Anden Verdenskrig. 12 tegninger med profeten Muhammed som omdrejningspunkt udløste massedemonstrationer i Mellemøsten, brændende ambassader, boykot af danske produkter, nye terrortrusler samtidig med, at tegnere og redaktører måtte forsvinde under jord og leve med livvagter døgnet rundt.

Og ved Institut for Statskundskab medførte Muhammed-krisen stor splittelse. Jeg tilhørte det hold, som mente, at retten til religionskritik er fundamental i et liberalt demokrati, og at enhver verdensreligion må finde sig i den slags. Men der var mange kloge og velartikulerede mennesker omkring mig, som mente, at tegningerne var et udtryk for racisme, intolerance og fremmedhad. Og at tegnere som Kurt Westergaard eller redaktører som Flemming Rose selv var skyld i de dødstrusler, som nu havde lagt sig som en mørk skygge over deres liv.

Rushdies enøjede kritikere

Denne form for ”victimblaming” behandles af den store forfatter Salman Rushdie i hans seneste bog “Knife: Meditations After an Attempted Murder”. Bogen handler om at blive angrebet på en bogscene af en voldelig islamist og mirakuløst overleve 15 knivstik. I bogen husker Rushdie det kor af kritikere, intellektuelle, forfattere i den vestlige verden, som vendte sig imod ham, efter at han fik sin fatwa, sin dødsdom, udstedt af det iranske præstestyre tilbage i 1989 på grund af en roman, De Sataniske Vers. En fatwa, som til sidst – efter mere end 30 år – indhentede Rushdie. Forfatteren gengiver sine kritikere fra halvfemserne og skriver:

“He brought this on himself, he got himself into trouble with “his own people”, and now we have have to get him out of it, he criticized Mrs. Thatcher but now her government is paying to save his neck, and he’s fine with that, and is there really anybody trying to kill him, or does he just like the attention? And why are we paying all this money to protect him when he seems to be doing just fine?”

Vi hører forskellige varianter af denne samme reaktion igen og igen, hver gang det frie ord er under angreb, uanset om det er Rushdie, Jyllandsposten, fængslede dissidenter i den muslimske verden, Charlie Hebdo, Pussy Riot i Rusland, eller den franske skolelærer Samuel Paty, som blev myrdet på åben gade i en forstad til Paris, fordi han havde brugt satiretegninger i sin undervisning.

Disse begivenheder fungerer som et røntgenbillede, ikke kun af autoritære regimer eller voldelige islamister i vesten, men også af vores eget demokrati. Presset kommer ikke bare udefra – det kommer også indefra. Når vi begynder at tilpasse europæiske demokratier for at tilfredsstille voldelige og udemokratiske kræfter. Når et land som Danmark f.eks. vedtager nye love, som beskytter religiøse symboler eller tekster efter pres fra islamistiske regimer.

Og det er også ildevarslende, når europæiske lande som Tyskland eller Storbritannien i disse år intensiverer antallet af hate speech-relaterede retssager imod borgere, som har ytret sig kontroversielt på sociale medier. For ikke at tale

om USA, hvor Trump-administrationen har indledt en krig mod frie medier, universiteter, domstole og individer, som ytrer sig kritisk imod de siddende magthavere.

Det går den forkerte vej, hvis man mener, at retten til religionskritik og politisk kritik skal forsvares og promoveres. Visse rapporter om ytringsfrihed og censur taler om en decideret demokratisk recession. Og presset kommer både fra venstrefløjen og højrefløjen, fra islamister, fra autokratiske regimer i Moskva, Beijing og Mellemøsten, og i stigende grad også fra Washington.

Ytringsfrihedens oversete tvilling

Men presset mod åndsfrihed og dannelse kommer ikke kun fra diktatorer i uniformer eller wannabe diktatorer i kasketter. Det kommer også fra techgiganter i hættetrøjer i Silicon Valley.

Når vi med stor patos taler om ytringsfrihed, taler vi næsten altid om retten til at sige noget. At skrive, tale, tegne, demonstrere – uden censur, frygt eller sanktioner.

Men vi glemmer ofte ytringsfrihedens lidt oversete og mere introverte tvilling – og det er informationsfriheden. Retten til at modtage og opsøge viden og sandhed. Muligheden for at blive klogere og få adgang til oplysninger, som man behøver for at være et oplyst menneske og en kritisk borger.

Og her, 20 år efter Muhammed-krisen, står vi i dag i en ny slags krise. Ikke med boykot, bombetrusler og brændende ambassader, men med algoritmer, informationsbobler og manipulerede virkeligheder. Informationsfriheden er ikke bare truet af statslig censur – men også af kaos og støj.

Paradokset er, at vi oversvømmes af information, uden nødvendigvis at blive klogere. Vi drukner i posts, clicks, virale videoer og halve sandheder, mens de vigtige og troværdige oplysninger forsvinder. Alle råber, men ingen bliver klogere.

Hvorfor? Måske fordi pengestyrede algoritmer i vores digitale økosystem ikke er interesserede i sandhed, men i opmærksomhed. Og hvad skaber mest opmærksomhed? Det gør vrede, ekstreme ytringer, chok og sensation.

Og hvis alt bliver til støj – og sandheden bliver reduceret til ét synspunkt blandt mange – så kan enhver løgn sejre, bare den får nok opmærksomhed. Og så forvandles åndsfrihed til åndstomhed.

Derfor er det ikke nok at forsvare retten til at sige noget. Vi må også skabe rammerne for at vide noget. Derfor skal informationsfriheden ikke kun beskyttes juridisk, den skal også dyrkes kulturelt. Det kræver oplysningsinstitutioner, uafhængig journalistik, biblioteker, frie universiteter – og højskoler. Steder, hvor man også lærer at lytte, læse, tænke og tvivle.

Dengang Jesus var farlig og Muhammed ufarlig

Men selv om vi lever i en vanvittig digital tidsalder, så betyder det ikke, at løsningen er et autoritært cyberspace politi i Bruxelles eller et digitalt sandheds-ministerium styret af Silicon Valley, der skal bestemme, hvad er sandt, hvad er falsk, hvad er rigtigt, og hvad er forkert. Fordi grænsen mellem sandhed og løgn skifter fra generation til generation. Grænsen mellem det acceptable og det uacceptable er altid afhængig af den herskende tidsånd.

Et lille eksempel er en Muhammed-krise for 100 år siden, i 1925, da en satiretegning blev publiceret i den britiske avis, The Daily Star. Det engelske cricketlandshold havde lige vundet en vigtig landskamp, og den store engelske satiretegner Sir David Low tegnede en stor statue af den store profil på det engelske landshold, Jack Hobbs. Under teksten ”Gallery of the most important historical celebrities” ser vi en kæmpestor statue af Jack Hobbs i midten, og ved hans side står nogle små skikkelser og beundrer den store stjerne, bl.a. den romerske kejser Julius Cæsar, profeten Muhammed, Charlie Chaplin, Christopher Columbus og Adam i Edens Have. Avisen udkom også i Indien, som dengang var en britisk koloni, og tegningen udløste voldsomme protester og demonstrationer blandt muslimske grupper i Indien og en diplomatisk krise mellem den britiske regering og den indiske koloni.

Det interessante er, at tegneren oprindelig ville tegne Jesus og ikke Muhammed. Men chefredaktøren på avisen nægtede. Hvis vi publicerer en satiretegning med Jesus, får vi ballade med både kirken, de politiske myndigheder, og ikke mindst vores læsere. Satiretegneren valgte altså i sidste øjeblik at tegne profeten

Muhammed i stedet for Jesus, fordi det var mere sikkert og ufarligt. Fordi man ikke ønskede ballade og retssager.

For 100 år siden var det altså farligere at tegne Jesus end Muhammed i et vesteuropæisk demokrati. Men i dag forholder det sig omvendt. Kirken er banket på plads, kristendommen har indordnet sig en ny sekulær tidsalder, og de fleste betragter det som et fremskridt, troende såvel som ikke-troende. Men samtidig er islam blevet en del af den europæiske offentlighed, og satire om islams hellige symboler kan udløse voldelige reaktioner og internationalt pres, ikke mindst i FN-systemet, som er mit forskningsfelt, hvor en bred og stærk værdipolitisk alliance ønsker at indføre et globalt blasfemi-forbud.

Blasfemiske sandheder

Men i stedet for at indføre særlige regler for visse religioner skal vi holde fast i princippet om ikke bare frihed, men også lighed: alle religioner og politiske ideologier skal kunne udsættes for kritik og satire, for retten til at tænke og kommunikere frit om livets store spørgsmål er en afgørende forudsætning for fremskridt. Som den irske nobelprisvinder i 1925, George Bernard Shaw, engang skrev i protest mod den katolske kirkes censur: "All great truths begin as blasphemies." Alle store sandheder begynder som blasfemi. Det betyder ikke, at alle blasfemikere nødvendigvis har en stor sandhed at formidle til menneskeheden. Men historien er fyldt med eksempler på nye og vigtige erkendelser, som blev mødt med stor modstand, fordi nogen udfordrede de herskende religiøse og politiske dogmer, f.eks. Kopernikus, Galileo eller Charles Darwin, som alle revolutionerede den moderne videnskab.

Og vi kunne afslutningsvis fortsætte listen med kristendommens hovedperson, Jesus, som også blev anklaget for gudsbespottelse flere gange i sit liv. Eller en anden central skikkelse i vestlig idéhistorie, Sokrates, som 400 år før Jesus også blev dømt for blasfemi i det antikke Grækenland, fordi han stillede spørgsmålstegn ved guderne i græsk mytologi og korrumperede ungdommens sind. Det bliver tit sagt (måske lidt forsimplet), at den vestlige civilisation hviler på to idéhistoriske grundpiller: arven fra kristendommen og arven fra det antikke Grækenland. Men måske har vi glemt, at hovedpersonerne i disse

traditioner var nogle magtkritiske provokatører, der vidste alt om ”deplatforming” og ”cancel culture” og anklager om ”fake news”.

Så, kære højskole-elever. Måske kan vi sige, at ytringsfriheden er retten til at tænke højt og larme. Informationsfriheden er retten til at modtage viden, blive klogere og lytte til noget, der ikke er komplet vås. Og et robust demokrati fungerer kun, når vi gør begge dele – og stadig kan spise frokost sammen bagefter.

Tusind tak.

Kilde
Manuskript tilsendt af taler og udgivet af Danske Taler med tilladelse fra taler.

Kildetype
Digitalt manuskript

Tags
Festtale, Føroyskar Røður, Modtager af Årets Danske Tale, Nomineret til Årets Danske Tale 2025

URI
https://www.dansketaler.dk/tale/heini-i-skorinis-tale-ved-grundtvigs-hojskoles-afsluttende-festmiddag-2025